

הצרה על תוכנית הלימודים הסמויה דיוויד פרקינס

יכולה להיות כיתה, אוניברסיטה, בית-חרושת. תמיד, לכל סביבה אנושית, יש תוכנית לימודים סמויה מסוג כלשהו.

הבעיה עם תוכנית הלימודים הסמויה היא - בשונה מתוכנית הלימודים הגלויה - שהיא אינה מתוכננת, היא "תאונה"; היא מתרחשת במקרה, כתוצאה של מפגש עם אנשים בעלי עמדות מסוימות, בעלי סמכויות מסוימות. התוכנית הסמויה מופיעה פתאום מהאוויר, כשיקוף של מפגש בין עמדות, של התמהיל שלהן.

ובכן, הבעייתיות של תוכנית הלימודים הסמויה מורכבת משני עניינים: היותה סמויה והיותה תאונה. תוכנית לימודים סמויה יכולה להיות גורם חזק מאוד בארגון, גורם מאוד יצרני וחיובי, והיא יכולה להיות גורם שלילי, מדכא, חתרני. חישוב, למשל, אלו מסרים עשויים לעבור בתוכנית השתלמות שאתם עושים אצלכם, במכון ברנקו וייס; מסרים נלווים שאינם תלויים בתוכנית הלימודים הגלויה שלכם, מסרים שהם חלק ממרקם יחסי הגומלין. לדוגמה, ייתכן שהמסרים הנלווים שלכם משדרים: "אנחנו, המרצים מטעם המכון, יודעים המון על חשיבה; אתה, המורה המשתלם אינך יודע כלום על חשיבה." או: "אנחנו יודעים מה יתאים לכתתך כאשר תלמד אותם חשיבה; אתה לא יודע מה יתאים לה." נכון, אף אחד לא יגיד דבר כזה, מסר כזה לעולם לא יוכרז בקדמות החדר, אך מיני דקויות התנהגותיות יכולות בקלות להעביר מסרים כאלה כמסרים נלווים, בדיוק כמו אותה מורה שהזכרתי בתחילת דברי, שמתקשרת מסר נלווה חזק מאוד כאשר היא אומרת: "נכון, יופי!"

ובכן, ברור שתוכנית הלימודים הסמויה היא חשובה ביותר, שכן היא מעבירה מסרים חשובים כמו תוכנית הלימודים הגלויה. אך עלינו להקדיש לתוכנית הלימודים הסמויה תשומת לב מיוחדת בגלל סיבה נוספת: תוכנית הלימודים הסמויה יוצרת את התרבות הדמומה של המוסד החינוכי, ותרבות זו מעצבת נטיות. תוכנית לימודים טובה אינה רוצה רק להקנות מיומנויות או תחבולות; היא רוצה לעצב נטיות, ובמקרה של "מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה" - היא רוצה לעצב נטיות חשיבה ולא רק טכניקות או אסטרטגיות של חשיבה. חשיבה כרוכה בעמדה, ברגש, במחויבות, בערכים, ואלה מעוצבים על ידי תוכנית הלימודים הסמויה. לכן, תכנון סביבה חינוכית כזו או אחרת חייב לקחת בחשבון גם את תוכנית הלימודים הסמויה ולא להותירה כתאונה. יש לתכנן את המסרים והערכים הסמויים הקיים כל באמצעותה, בעיקר באמצעות יחסי הגומלין בין ממלאי התפקידים השונים הפועלים בסביבה זו.

באיזשהו מקום בעולם מורה מתחילה שיעור. היא שואלת את הילדים:

"מה אכלתם היום לארוחת הבוקר?"
גינני מצביע.

"מה אכלת היום לארוחת הבוקר, גינני?"

גינני עונה: "לחם עם שוקולד."

"בסדר," אומרת המורה. אלס מצביעה.

"מה אכלת לארוחת הבוקר, אלס?"

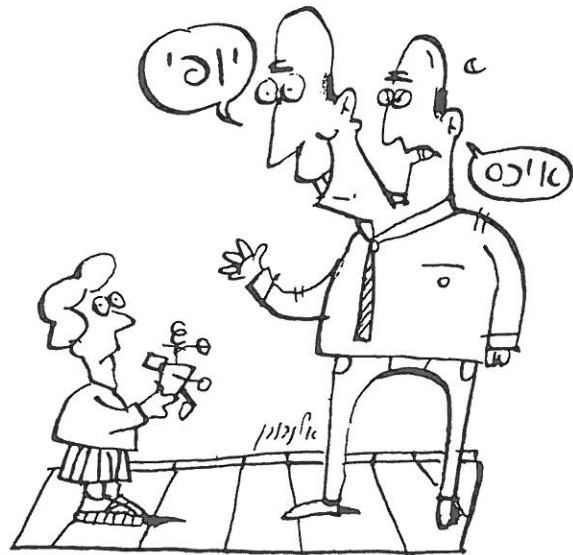
"אכלתי תפוח."

"בסדר. יפה. סם, מה אכלת לארוחת הבוקר?"

סם עונה: "אכלתי קורנפלקס."

המורה אומרת: "נכון, יופי!"

מה זה אומר? זה אומר, שלמסר המרכזי שלנו, שאותו אנו מתכוונים להעביר, יש מסרים נלווים. מסרים אלה קשורים לאופן שבו אנחנו מתייחסים לאחרים. המסר הנלווה במקרה הבדיוני הנ"ל ניתן להתפרש כמשהו כמו: "אני חושבת על תשובה מסוימת. לי יש התשובה, והתפקיד שלכם להגיע לא רק לתשובה הנכונה, אלא לתשובה הנכונה שלי."

מסרים נלווים הם אחד האמצעים בחינוך המעבירים את מה שלפעמים נהוג לכוון בשם תוכנית לימודים סמויה. תוכנית הלימודים הסמויה אינה קשורה לתכנים, לא לגיאוגרפיה ולא למתמטיקה, לא לפיסיקה, ובוודאי שלא למיומנויות החשיבה. היא קשורה לדפוס הציפיות והערכים הסמויים הקיים כל הזמן וללא הפסקה בכל סביבה אנושית. הסביבה